

25

PREU EXEMPLAR 10 €

CONVERSA

Jordi Galofré

HISTORIADOR
RESIDENT A GALLINERS
ESPECIALITZAT
EN LA REPRESSIÓ
FRANQUISTA A
BANYOLES I COMARCA

PRIMERS RELLEUS

Gemma Santaló

RETRAT DE FAMÍLIA

**Mas Llastanosa
de Valfogona
del Ripollès**

DES DE DALT DE LA
MUNTANYA, LA FAMÍLIA
SOY SEGUI DEDICA
ESFORÇ I PASSIÓ
PER VIURE DEL SEU
RAMAT D'OVELLES
DE RAÇA RIPOLLESA

PERFILS

Leonor Colom

NASCUDA A SANT PAU
DE SEGÚRIES, HA
ESTAT LA PRIMERA
MESTRA DE GAIREBÉ
TRES GENERACIONS
D'ALUMNES

Joaquim Mateu

IMPRESSOR I BOTIGUER
CONTINUADOR
DEL POPULAR
ESTABLIMENT CAN
MATEU DE BANYOLES

INDRET

Oix

A PEU

**Camí romeu
a Finestres**

De les Planes al
santuari del Far

les garrotxes

www.grupgavarres.cat

DOSSIER

APLECS

I ROMERIES

45 pàgines que ens
faran pujar a santuaris
i ermites per revivre
la forta devoció dels
romiatges i processons,
així com la platxèria que
acompanya els aplecs i
trobades populars del
nostre territori; des
del Mont a la Salut de
Saint Feliu de Pallerols,
passant per Sant Mer, el
Remei de Camprodon o
Santa Maria de Finestres

FRENEM EL VIRUS SALVANT VIDES COM HEROÏNES

Personal sanitari, de supermercats i de centres socials.
Taxistes, recollidors d'escombraries, missatgeres, pagesia,
professorat. Us necessitem per tirar endavant. Us necessitem
al costat de la ciutadania per frenar el coronavirus.
Us necessitem treballant en equip.

#JoActuo #QuedatACasa

 Generalitat
de Catalunya

7,5 Milions
de futurs

DIRECTOR >

Jordi Nierga
jordi@grupgavarres.cat

COORDINADOR DE PATRIMONI >

Guerau Palmada

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
garrotxes@grupgavarres.cat

COL·LABORADORS >

Joaquim Agustí i Bassols
Jordi Altesa
Berta Artigas Fontàs
Emili Bassols
Marta Carbonés
Joan Carreres
Pere Cerro
Josep Clara
Jaume Colomer
Ernest Costa i Savoia
Meritxell Daranas
Pere Duran
Joaquim Ejarque
Ramon Estéban
Ramon Estéban Bochaca
Mònica Font
Joan García
Teresa Garnatje
Airy Gras
Francesc Ginabreda
Josep Grabuleda
Eva Güibas
Laia Juez
Marta Masó Escobairó
Anna Noguer
Paula Nuñez
Rosa Pagès
Montserrat Parada
Clara Pedrosa
Miquel Peral
Joan Pontacq
Quim Roca Mallarach
Miquel Rustullet
Joan Sala
Gemma Santaló
Pep Sau
Sònia Tubert
Joan Vallès
Josep Valls
Josep Vilar
Xavier Xargay

EDICIÓ DE TEXTOS >

Gavina Freixa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > Gi-381-2008

ISSN > 2013-3693

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART >

Jon Giere
disseny@grupgavarres.cat

REDACCIÓ I COMUNICACIÓ >

Mar Camps
mar@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
jaume@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Montse Casas
subscripcions@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

gavarres@grupgavarres.cat
cadipedaforca@grupgavarres.cat
alberes@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

> Premis Amics de l'Alta Garrotxa
'Memorial Ramon Sala Canadell
2015'

FOTO DE PORTADA
REALITZADA AMB OBJECTES
CEDITS PELS AMICS DE SANT
ANIOL D'AGUJA, MIQUEL
RUSTULLET I JOSEP M. MASSIP.
AUTOR: PERE DURAN.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS MIL NOMS DE VERD

GEMMA SANTALÓ (TEXT) // ROSA PAGÈS (IL·LUSTRACIÓ)

6-9

ACTUALITAT

10-15

CONVERSA JORDI GALOFRÉ

RAMON ESTÉBAN (TEXT) // PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

16-21

RETRAT DE FAMÍLIA MAS LLASTANOSA DE VALLFOGONA DEL RIPOLLÈS

MARTA MASÓ ESCOBAIRO (TEXT) // PEP SAU (FOTOGRAFIA)

22-25

PERFILS

LEONOR COLOM / JOAQUIM MATEU

CLARA PEDROSA / XAVIER XARGAY (TEXT)
EUDALD PICAS / PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

27-73

DOSSIER APLECS I ROMERIES

JORDI NIERGA (COORDINACIÓ)

75-91

PATRIMONI

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // HISTÒRIA // BOTIGUES // VELLIS FOGONS // FAUNA // PLANTES I REMEIS

92-95

INDRET OIX

JOSEP VILAR (TEXT) / JOAN CARRERES (FOTOGRAFIA)

96-99

A PEU

CAMÍ ROMEU AL SANTUARI DE FINESTRES

JOAN PONTACQ (TEXT I FOTOGRAFIA)

DE LES PLANES AL SANTUARI DEL FAR

JOAQUIM AGUSTÍ I BASSOLS (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA PASTORS I RAMADERS

QUIM ROCA MALLARACH (RECERCA FOTOGRÀFICA I DOCUMENTACIÓ)

conversa

HISTORIADOR DE LA REPRESSIÓ FRANQUISTA AL PLA DE L'ESTANY, AFINCAT A GALLINERS > DESPRÉS DE TREBALLAR EN EL MÓN EDITORIAL, AQUEST ESPECIALISTA EN LA HISTÒRIA DEL CATALANISME I EL MOVIMENT OBRER VA CENTRAR-SE EN LA RECERCA DE LA REPRESSIÓ CAUSADA PEL FRANQUISME A LA COMARCA. RESIDENT A GALLINERS, TAMBÉ ÉS L'AUTOR DE LA BIOGRAFIA DEL PRIMER ALCALDE REPUBLICÀ DE BANYOLES, JACINT MASGRAU, I DE LA RECOPILACIÓ DELS CENTENARS D'ARTICLES QUE HAVIA ESCRIT EL CRONISTA LOCAL ANTON MARIA RIGAU.

RAMON ESTÉBAN TEXT
PERE DURAN FOTOGRAFIA

Jordi Galofré

–Se'l coneix principalment per la recerca en l'àmbit de la repressió franquista al Pla de l'Estany. Com va arribar a especialitzar-se en aquest tema?

–«Va ser arran de treballar en la biografia de Jacint Masgrau. M'havia llicenciat en Història Moderna i Contemporània a la Universitat de Barcelona i, seguidament, en lloc de dedicar-me a la recerca, vaig entrar al món editorial. Vaig treballar en editorials com Teide i Barcanova, fins que em vaig jubilar i aleshores sí que vaig centrar-me en la recerca. Els meus temes d'interès, des del punt de vista històric, són el catalanisme, el moviment obrer i la història cultural.»

–Història cultural?

–«Sí, en la meua època, en acabar la carrera feies el que en deien una tesina. Jo la vaig fer sobre la Biblioteca Arús, que va ser la primera biblioteca pública que va existir a

Barcelona. El seu fundador, Rossend Arús, era un republicà federal, catalanista, maçó, lliurepensador... Arús va ser un personatge molt important i curiós de les dècades finals del segle XIX. Bé, això ho dic per posar-nos en antecedents. Pel que fa a l'interès per a la història de Banyoles, va venir arran de casar-me amb la Roser Masgrau –néta del primer alcalde republicà de Banyoles, Jacint Masgrau– i a partir d'aquí se'm va acudir estudiar la figura del seu avi. El fet d'elaborar la biografia que en vaig escriure –publicada el 1999– em va permetre submergir-me en la Banyoles de la primera meitat del segle XX.»

–Vostè va fer el recull d'articles d'Antoni Maria Rigau, un material molt útil per comprendre la Banyoles del segle XX, no?

–«Efectivament. El llibre té més de mil pàgines que vaig haver de llegir dues o tres vegades. Va ser una immersió

RAMON ESTÉBAN. Olot, 1961. Periodista
PERE DURAN Banyoles, 1967. Fotògraf

retrat de família

MAS LLASTANOSA DE VALLFOGONA DEL RIPOLLÈS > SITUADA A 1.300 METRES D'ALTITUD, EN AQUESTA CASA S'HI VAN ESTABLIR FA MÉS DE 30 ANYS EN RAMON SOY I LA MARIA ROSA SEGUI. QUAN VAN VENIR A VIURE EN AQUEST INDRET DALT DE LA MUNTANYA, VAN DEIXAR LES VAQUES DE LLET PER DEDICAR-SE EN COS I ÀNIMA A FER DE PASTORS DEL SEU RAMAT D'OVELLES DE RAÇA RIPOLLESA I DE CABRES. AQUÍ HI HAN CRIAT ELS SEUS QUATRE FILLS. LA MÉS PETITA, LA DOLORS, ARA ELS ESTÀ AGAFANT EL RELLEU.

MARTA MASÓ ESCOBAIRÓ TEXT
PEP SAU FOTOGRAFIA

Pastors d'ovelles amb cos i ànima

Fa molts anys que no soc a Vallfogona del Ripollès. Fins que es van inaugurar els túnels de Collabós, fa més de 25 anys, aquest poble era pas habitual en la ruta entre Olot i Ripoll. Des de llavors, però, que no hi he estat més. Hi arribo un preciós matí de finals de tardor amb un cel ben net i clar, però amb una fredor a l'aire que es fa notar. No conec la casa on vaig, però m'han dit que he de travessar el poble i agafar el camí del cementiri. Després de passar per sobre el pont de la riera de Vallfogona i de deixar a mà dreta la casa El Trull, començo la pujada de la Baga Amunt. No massa lluny, la carretera es bifurca. Desestimo l'opció de la dreta,

que em portaria cap a la font de la Tosca i al castell de Milany. I opto per la pista asfaltada de l'esquerra que passa primer pel mas del Bac Petit Ferrer i després de quatre llargs quilòmetres d'estrets revolts amb pendent arribó fins al meu destí: el mas Llastanosa.

Un cop a la casa, els primers a rebre'm són una colla d'enormes mastins amb moltes ganes de jugar. Aparco el cotxe davant de la primera construcció que hi ha a la finca, el corral de les ovelles. Veig algú d'esquenes que hi acaba d'entrar amb un voluminós i feixuc carregament d'herba a l'esquena. Porta els cabells curts, de com-

plexió prima i forta. M'imagino que deu ser algun noi jove de la família. Venen a salvar-me dels enèrgics i potents animals, en Ramon i la seva filla, la Dolors. M'expliquen que he tingut molta sort perquè fins fa menys d'un any, només es podia arribar a la casa amb un cotxe 4x4, perquè bona part de la carretera no estava encara emporlanada. Veig que, de fet, la pista per on he vingut encara segueix més amunt, però a partir d'aquí és força dolenta, de terra i plena de sots. Just darrere de la casa, a pocs metres, es divisa una petita muntanyeta amb forma de pa-ller i en Ramon m'explica que es coneix com el Turó de

MARTA MASÓ ESCOBAIRÓ. Barcelona, 1972. Periodista
PEP SAU. Olot, 1963. Fotògraf

l'Ofrena, on segons diu la llegenda hi ha un rei enterrat. Si continuéssim, passaríem la creu de l'Espinau i després de saltar la carena arribaríem fins a Vidrà. Les vistes des de la casa són impressionants. Muntanyes, fondalades, boscos i pastures amb fortes pendents per totes bandes. Des del mas estant, només es divideixen a la llunyania tres cases: el mas Puigvassall, que fa quatre anys que torna a estar habitat per una parella de neorurals després d'haver estat abandonat durant mig segle; la Barraca, deshabitada des de fa 54 anys, i ca l'Ernest.

Uns metres més amunt del corral de les ovelles, hi ha el mas. És una

construcció que des de fora sembla força petita perquè està enganxada al terraplè. Té tota l'aparença de tenir una sola planta, però un cop dins t'adones que hi ha un pis inferior, adaptat al pendent del terreny. L'edifici, construït el 1621 segons indica una inscripció a la façana, té un petit annex que abans havia estat el graner i que fa uns anys l'amo se'l va arreglar per fer-s'hi una estada. A més del corral de les ovelles, també tenen una altra cort on hi ha les cabres, les gallines i els conills. La casa està situada a 1.300 metres sobre el nivell del mar, i des del pla de sobre del mas s'hi poden veure uns vistes espectaculars del Taga i el Pedraforca,

i també de coll d'Ares, avui nevat. I a baix de tot, als peus, el poble de Vallfogona.

Quan estem a punt d'entrar a la casa per iniciar la conversa se'ns afegeix el tercer membre de la família, la mare, la Maria Rosa. És llavors que m'adono del meu error i veig que abans l'he confós per un jove carregant menjar per les ovelles. Només d'obrir la porta del carrer ens trobem una amplíssima sala, tan habitual en moltes cases de pagès. En aquesta estança hi ha la cuina, el menjador, la sala d'estar, el distribuïdor de la resta d'habitacions... Bona part d'una de les quatre parets està ocupada per una gran llar de foc. A tocar hi ha la taula

En Ramon, la Maria Rosa i la seva filla petita, la Dolors.

M1

Un pastor amb barretina amb la companyia inseparable del gos, a la muntanya de Santa Magdalena, a la Vall d'en Bas.

ANY: 1956
AUTOR: JOSEP M. DOU CAMPS
PROCEDÈNCIA: ACGAX.
SERVEI D'IMATGES.
COL·LECCIÓ D'IMATGES
DE JOSEP M. DOU CAMPS

M2

Imatge bucòlica d'un pastor amb el seu ramat d'ovelles al passeig de l'estany de Banyoles, a l'entrada d'una pesquera.

ANY: 1910-1920
AUTOR: JAUME CLARAMUNT ANTIGA
PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY.
COL·LECCIÓ LLUÍS MARTÍ

DOSSIER

APLECS I ROMERIES

JORDI NIERGA > COORDINACIÓ

Devoció i platxèria	28	JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]
Fent camí al santuari del Mont	30	EVA GÜIBAS [Girona, 1994. Periodista]
Una muntanya, dues realitats	34	PAULA NUÑEZ GUBERT [Palamós, 1989. Periodista]
L'Aplec de Sant Martí del Corb	36	MÒNICA FONT [Vilassar de Mar, 1974. Humanista i comunicadora]
Festa i joia a la Vall d'en Bas	37	RAMON ESTÉBAN BOCHACA [Olot, 1987. Professor d'història i educador social]
Una trobada a banda i banda	40	JORDI ALTESA [Ripoll, 1986. Periodista]
Festa de Sant Grau a Cogolls	42	MARTA CARBONÉS [Les Planes d'Hostoles, 1964. Professora d'anglès]
Santa Pau, terra de tradicions	44	JORDI NIERGA
Llarga vida a l'Aplec de Finestres	46	FRANCESC GINABREDA [El Mallo, 1989. Periodista]
Pelegrinatge cap a la tradició	48	SÒNIA TUBERT [Serinyà, 1975. Periodista]
L'Aplec de Santa Bàrbara de Pruneres	50	JOSEP VILAR [Argelaguer, 1961. Enginyer tècnic agrícola]
PERFIL > Maria Rebugent	51	MERITXELL DARANAS [Palamós, 1975. Professora de llengua i literatura catalanes]
Miracles i torrons	52	FRANCESC GINABREDA
Festivitats balsàmiques	54	ERNEST COSTA I SAVOIA [Bescanó, 1940. Fotògraf i escriptor]
El Sagrat Cor al puig Cornador	56	PERE CERRO [Sant Jaume de Llierca, 1951. Mestre jubilat]
PERFIL > Jaume Quintana	58	BERTA ARTIGAS FONTÀS [Banyoles, 1997. Periodista]
Processons entre muntanyes	60	MIQUEL PERALS [Setcases, 1941. Enginyer de monts i economista]
Els Amics de l'Alta Garrotxa	62	JOAN CARRERES [Viladamat, 1976. Fotògraf i escriptor]
Devoció a capelles i ermites	64	MIQUEL RUSTULLET [Banyoles, 1945. Activista cultural] JOAQUIM EJARQUE [Girona, 1946. Activista cultural]
Sant Mer, orgull de Vilademuls	67	ANNA NOGUER [Porqueres, 1983. Periodista]
Misses i sardanes a Fontcoberta	68	JAUME COLOMER [Vilademuls, 1955. Mestre jubilat]
Festa i culte a Sant Joan	70	JOAN GARCIA [Sant Joan de les Abadesses, 1982. Periodista i realitzador audiovisual]
Trobades per a cada ocasió	72	LAIA JUEZ [Barcelona, 1975. Antropòloga i periodista]

Aplec de Santa Bàrbara de Pruneres d'Oix; a l'esquerra, Ramon Sala Canadell brindant amb la resta de la colla. Any 1979.
PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Narcís Sans Prats).

Devoció i platxèria

Jordi Nierga > TEXT

La tradició oral explica que fa segles un corb malaventurat va caure un dia al bell mig de la plaça de Crespià, deixant els presents prou incrèduls per aferrar-se a creure en mals presagis. Així doncs, i tenint en compte que la societat d'aleshores estava amenaçada per una massiva pandèmia de la pesta negra, aquell fet va originar una evident, i també coherent, sensació de desventura, però afortunadament els habitants van poder esquivar el vessant més opac del destí. Per agrair aquell desenllaç i el seu component diví —o almenys això ho devien pensar— van organitzar, l'any 1514, la primera romeria documentada que es té constància en aquests verals: un ascens a peu al santuari de la Mare de Déu del Mont.

«La serra del Mont és comparable, per sa estranya figura, a un enorme i bonyegut camell que baixa del Pirineu en direcció al golf de Roses, vora avall del Fluvià, amb lo cim del gep sosté el santuari, i al cim del cap lo castell de Falgars». Així descriu mossèn Jacint Verdager, l'hoste més cèlebre que ha acollit el santuari, la muntanya que esdevé el punt neuràlgic més concorregut dels pelegrinatges de la contrada, un espai que anualment és destí de romeries d'arreu: des de la més ancestral, com la de Crespià, fins a romiatges més recents, com el que fan a Tortellà, que hi pugen acompanyats d'un pendó, tal com

ens explica l'Eva Güibas, qui ha parlat amb la Paquita Caritg, vicepresidenta del patronat del santuari.

El mirador que brinda el Mont és excepcional. A banda i banda, si l'esguard observa amb certa pausa i deteniment, es veuen nuclis empetitits que de ben segur han festejat o encara celebren algun aplec o romiatge anual. A la Garrotxa, per exemple, aquests esdeveniments són freqüents: en trobem a la muntanya de la Cantina que separa Olot, la Vall de Bianya i Riudaura, on la Paula Nuñez ens descriu dos aplecs: el de Sant Miquel del Mont i el de Sant Andreu del Coll, aquest últim desaparegut recentment; mentre que també n'hi ha a l'església de Sant Miquel del Corb, a les Preses, on la Mònica Font ens parla d'una trobada que en el seu punt més àlgid va arribar a congregar un miler de persones.

Sense moure'ns de la comarca dels volcans, en Ramon Estéban Bochaca ha parlat amb veïns com en Claudi Casamitjana per resseguir les tradicions celebrades al voltant de les ermites i capelles de la Vall d'en Bas; en Jordi Altesa, per la seva banda, s'ha situat al bell mig del territori que separa la Garrotxa i Osona per endinsar-se en la història del santuari de la Mare de Déu de la Font de la Salut, a Sant Feliu de Pallerols, i en Francesc Ginabreda ha viatjat fins a un altre indret emblemàtic del nostre

Imatge de Sant Aniol.

FOTO: Pere Duran.

paisatge com Santa Maria del Collell, a Sant Ferriol, on les paraules de mossèn Joan Prat, l'actual rector, l'han guiat a poder constatar una evidència inequívoca: «Els anys passen, la tradició perdura.»

I d'uns paratges molt coneguts hem fet el saltiró a d'altres de més recòndits. Al poble de Cogolls, a les Planes d'Hostoles, la Marta Carbonés ens exposa la història de la festa de Sant Grau, originada ara fa 120 anys pels pagesos i les seves promeses per frenar la pesta; l'Ernest Costa ha rebuscat l'essència de l'Aplec de Santa Maria del Freixe, a Mieres; en Pere Cerro ha focalitzat l'atenció al cim del puig Cornador, a Sant Ferriol, a pocs quilòmetres de Besalú, on se celebra l'Aplec del Sagrat Cor, i jo mateix he repassat la llarga tradició que uneix Santa Pau amb els seus santuaris, ermites i oratoris.

A l'orografia feréstega i abrupta de l'Alta Garrotxa els actes litúrgics i folklòrics també han estat una constant des de temps reculats. El més icònic és, sens dubte, l'Aplec de Sant Aniol d'Aguja, una cita al calendari que, tal com ens detalla la Sònia Tubert, ha hagut de superar esculls com el franquisme per renéixer i recordar, així, l'essència que en les èpoques d'esplendor va lluir a tota la vall i fins i tot més enllà. I sense sortir del municipi de Montagut i Oix, en Pep Vilar ens presenta l'Aplec de Santa Bàrbara de Pruneres, que encara manté dempeus la missa, les sardanes 'enllaunades' o l'àpat popular. També en aquesta zona, en Joan Carreres ens brinda la història de l'associació Amics de l'Alta Garrotxa de la mà del seu president, Joan Tresserras.

A la part del Pla de l'Estany, en Miquel Rustullet fa un repàs fidedigne dels principals aplecs i romeries que s'hi han celebrat o que encara s'hi festegen, des de Porqueres fins a Camós, Sant Miquel de Campmajor, Palol de Revardit o Serinyà. El seu text, precisament, es complementa amb dos interessants articles també vinculats a la comarca: en Jaume Colomer desgrana

les diferències que tenen els aplecs de Fontcoberta, el de la Mare de Déu de la Font, el d'Espases i el de Sant Galderic, i l'Anna Noguer ens escriu sobre el reeixit i concorregut aplec que se celebra al voltant de l'ermita de Sant Mer, al terme de Vilademuls.

També té un èxit notori l'Aplec de Finestres, al santuari de Santa Maria de Sant Aniol, que com ens explica Ginabreda va revifar de valent de la mà de la gent de la Colla de Santa Pau. La trobada comparteix protagonisme a la Vall de Llémena amb altres romeries i aplecs com els que es fan notar a l'ermita de Sant Esteve o al voltant del santuari de la Mare de Déu de Rocacorba, tal com ens ressalta la Laia Juez. Més cap a muntanya, al Ripollès, l'escrit d'en Miquel Peralts ens permet conèixer esdeveniments costumistes com els aplecs del Catllar, Sant Antoni o del Remei, però també processons de naturalesa ancestral com la de la Papa de l'Herba, que encara llueix a Tegurà i Vilallonga de Ter, mentre que en Joan Garcia ressegueix Sant Joan de les Abadesses per rescatar històries de trobades locals que apleguen tant veïns garrotxins com ripollesos.

Finalment, aquest dossier es completa amb altres peces més individualitzades que giren al voltant de persones entrelaçades amb aquest àmbit. Així, la Berta Artigas debuta a la publicació amb un perfil d'en Jaume Quintana, vinculat des de fa anys i panys a l'Associació Amics de Sant Ferriol, mentre que la Meritxell Daranas parla amb la Maria Rebugent, qui durant molt temps va omplir la panxa dels assistents a l'Aplec de Santa Afra. I és que més enllà de la devoció, aquests actes també esdevenen espais de relació social. Entreu a llegir i farem junts el camí! 🌿

Un grup de persones en romeria arriba al santuari de la Mare de Déu del Mont // PROCEDÈNCIA: Arxiu del Santuari del Mont.

Fent camí al santuari del Mont

LES ROMERIES A LA MARE DE DÉU DEL MONT SE CELEBREN DES DEL SEGLE XVI I S'HAN CONSOLIDAT COM UNA DE LES FESTIVITATS MÉS IMPORTANTS PER ALS POBLES DE L'ENTORN

Eva Güibas > TEXT

«No sé al món un mirador més bonic. Sols trenquen sa dolça soledat els ocells amb sos cànctics, els pagesos i devots amb ses oracions, el vent amb ses remors i, de tant en tant, algun llamp que parteix aqueixes roques, sense fer mal a ningú». Mossèn Cinto Verdaguer es va quedar captivat i fascinat per la situació privilegiada del santuari de la Mare de Déu del Mont des d'un primer moment. El poeta i escriptor romàntic va passar només 40 dies a la muntanya amb l'objectiu de trobar material que completés el poema *Canigó*, una de les seves obres més predilectes. No sorprèn que tot i la curta etapa de Jacint Verdaguer al Mont, s'enamorés profundament de l'essència i els trets distintius d'aquest cim.

La Paquita Caritg, vicepresidenta del patronat del santuari de la Mare de Déu del Mont i voluntària des de fa més de vint anys, també té una autèntica estima a la muntanya i al seu entorn. Començo a pujar amb cotxe al Mont per descobrir la màgia d'aquest indret amb ella i m'adono que de se-

guida es palpa la bellesa de l'entorn, un dels més idíl·lics de les comarques de Girona. Un cop a dalt la Paquita m'ensenya el territori que jau als nostres peus amb uns ulls brillants i il·lusionats, contemplant les aus rapinyaires que sobrevolen el Mont i que tant li agraden.

Des de l'estany de Banyoles, passant per la zona muntanyosa de les Gavarres, el golf de Roses, el pantà de Boadella, el massís de les Salines a les Alberes, el pic de Bastiments, el Canigó, i fins a contemplar el pas del riu Fluvià per Besalú i Argelaguer. Junes resseguim tota l'orografia que envolta la serra del Mont –1.124 metres–, un punt que actua com a unió entre l'Alt Empordà, la Garrotxa i el Pla de l'Estany. Des de dalt, el Mont ens ofereix una panoràmica indescriptible de la zona nord-est de Catalunya.

Sens dubte, l'ascens al santuari de la Mare de Déu del Mont és un dels majors regals de la naturalesa. No és d'estranyar, doncs, que tradicionalment molts romeus s'hagin acostat a la

muntanya amb cotxe, amb carro, amb bicicleta o a peu per devoció a la Mare de Déu del Mont. «Quin és l'origen de les romeries al santuari?», li pregunto a la Paquita. «Diuen que la tradició de pujar al Mont en romeria prové de la pesta negra.»

Crespià, les primeres passes. Fa més de 500 anys es va documentar la primera romeria. Va ser el 1514, quan Crespià va pujar a peu al santuari de la Mare de Déu del Mont. «Històricament, sempre s'ha explicat que la romeria de Crespià es va crear perquè va caure un corb a la plaça del poble fruit de la pesta negra», m'explica la Paquita mentre revisem documents a l'arxiu històric del santuari. «Afortunadament, els habitants es van salvar de la malaltia i van pujar per donar les gràcies a la Mare de Déu del Mont».

Les romeries són manifestacions o pelegrinatges anuals de curta durada –normalment d'un dia– i de caire religiós. Els romeus es mobilitzen cap a una església, ermita o santuari d'una verge o d'un sant per demostrar el seu culte, per agrair els favors rebuts o per combatre epidèmies, malalties o èpoques de sequera. Antigament, el trajecte es solia fer a peu, amb carro o a cavall. «La gent venia al santuari a venerar la Mare de Déu del Mont i a demanar desitjos, es diu que s'han arribat a

Imatge d'una romeria al Mont, als anys 30 // PROCEDÈNCIA:
Arxiu del santuari del Mont.

complir miracles». De fet, l'any 1539, el papa Climent VII va concedir cent dies de perdó a tots els romeus que visitessin el santuari per Nadal, Anunciació, Ascensió, Pasqua Granada i Sant Joan.

Els habitants de Crespià sortien del poble a les tres del matí, feien entre dues i tres parades per fer un mos, cantaven, ballaven i resaven el rosari mentre es dirigien al santuari, on arribaven a les dotze del migdia per poder assistir a la missa. Ja en aquell temps, a les misses es podien escoltar els goigs, uns cants religiosos tradicionals catalans que honoren i proclamen les alegries de la Mare de Déu del Mont. Hi ha sis goigs dedicats a aquesta Verge, el primer dels quals data del segle XV. Un dels més importants i destacats és el que va elaborar Jacint Verdaguer el 1884, el *Virolai a la Mare de Déu del*

Mont. «Del Mont Verge Maria Reina de l'Empordà, jo al cel pujar voldria; Verge Maria, dau-me la mà», diu la primera estrofa d'aquest goig que es canta en tots els oficis religiosos celebrats al santuari.

Després de la cerimònia, els romeus dinaven amb menjars que havien portat de casa i en acabat, empenien el viatge de tornada. Els de Crespià solien arribar al poble cap a les set de la tarda, tancant així una jornada de devoció i havent gaudit d'unes vistes esplèndides als quatre vents.

Les romeries o el que es coneix popularment com a *Vòt de Vila* solien seguir sempre aquesta mateixa cronologia. De fet, el 1657 ja hi havia un total de setze pobles que pujaven a la Mare de Déu del Mont: Besalú, Beuda, Cabanelles, Cistella, Crespià,

Dosquers, l'Estela, Lladó, Lligordà, Navata, Queixàs, Sant Martí de Salas, Sant Martí Sesserres, Segueró, Vilademires i Vilert. La romeria se celebrava en un dia laboral. Aquest fet ha canviat actualment, ja que tenen lloc en un dia festiu, només hi ha un poble que hagi mantingut la data original: Lladó.

Per la seva antiguitat i tradició, i pel compromís dels seus habitants, la romeria de Lladó també és molt destacada i, històricament, ha sigut una de les més nombroses pel que fa al volum de participants. Els més menuts que pujaven al santuari tenien entre set i nou anys, tot i que si hi havia infants encara més petits se'ls pujava a coll d'algun familiar o d'una mula. El recorregut a peu des d'aquest poble, situat a la zona del que es coneix popularment com les Garrotxes

Pujada al santuari de la Mare de Déu del Mont amb els rucs i carruatges engalanats. Any 1961 // PROCEDÈNCIA: Arxiu del santuari del Mont.

Una muntanya, dues realitats

A LA CANTINA, A CAVALL ENTRE OLOT, LA VALL DE BIANYA I RIUDAURA, S'HI CELEBRA L'APLEC DE SANT MIQUEL DEL MONT I, FINS FA BEN POC, EL DE SANT ANDREU DEL COLL

Paula Nuñez > TEXT

Sant Miquel del Mont i Sant Andreu del Coll, a la muntanya de la Cantina, que separa Olot, la Vall de Bianya i Riudaura, són dos esplèndids miradors de l'Alta Garrotxa d'un gran valor històric i patrimonial. S'hi celebraven dos aplecs que han corregut una sort ben diferent: un encara es conserva amb la complicitat de les entitats del poble, i de l'altre ja només queden records.

Una família lligada a Sant Miquel.

La Rossita Darné Ayats, de cal Ferrer de Bianya, de 89 anys, és segurament la persona de més edat que encara puja a Sant Miquel del Mont el diumenge més pròxim al 29 de setembre, per l'aplec. La família del seu marit tenia costum de fer-ho, i ella va adoptar la tradició cap al 1957, quan va anar a viure de Sant Salvador de Bianya, a l'Hostalnou.

Fa 70 anys hi arribaven sempre a peu, per la serra de Sant Miquel, seguint camins costeruts, pel mig del bosc. Per anar-hi s'ajuntaven famílies d'Olot, Riudaura i Bianya, que carregaven el dinar i, tot sovint, els fills més petits a coll. Al capdamunt, a més de 790 metres d'altitud, els esperava l'església romànica de Sant Miquel del Mont, ben bé on convergeixen els tres termes municipals. Tot i que és del segle

XII, alguns escrits ja en parlen l'any 958 dC, quan el bisbe de Girona la va consagrar.

Aquell diumenge de tardor, acostumava a allargar-se el bon temps. El sant es treia fora de l'església i es feia la missa a l'exterior. L'ambient era el propi d'un aplec de pagès; una festa modesta on la gent passava tot el dia. Hi havia música, sardanes o els jocs de Ramon Sadurní, molt popular en aquell temps. Per la Rossita, pujar a Sant Miquel ha estat tot un ritual fins a dia d'avui. Hi anava quan encara festejava amb el seu marit i més tard amb els seus sis fills; fins i tot, un d'ells va fer els seus primers passos durant un dia d'aplec. Els seus néts i besnéts també l'han acompanyat alguna vegada, això sí, ho fan en cotxe i per la pista de la N-260, que permet arribar-hi amb molt menys temps.

La comissió de festes de la Vall de Bianya s'ha cuidat de mantenir viva aquesta tradició religiosa que amb el temps ha pres un caire més popular. La missa es manté a Sant Miquel, però darrerament el dinar s'ha traslladat al centre cívic del poble perquè s'hi puguin afegir més veïns. L'església compta amb un bon estat de conservació i fa uns anys, una colla de voluntaris va construir, amb el suport de l'Ajuntament, una escala en el darrer tram de la

ruta per facilitar l'accés a l'ermita. Tot i així, el pas del temps ha fet que cada cop siguin menys els devots que assisteixen a la missa solemne de l'aplec. La Rossita creu que és inevitable que aquesta tradició es perdi, però assegura que hi seguirà pujant fins que pugui. Ella i els de cal Ferrer sempre s'han sentit molt seva aquesta festa, en un dels indrets predilectes de la Garrotxa, on els dies més clars s'hi pot albirar el mar.

Supervivent del pas del temps. Tot i que administrativament pertany a Olot, des del punt de vista eclesiàstic Sant Andreu del Coll depèn de la parròquia de Riudaura. No és estrany, doncs, que siguin uns veïns d'aquest municipi garrotxí els que van entossudir-se ara fa una dècada a recuperar l'aplec que s'havia fet en aquest punt, als afores d'Olot, entre Sant Miquel del Mont i la muntanya de Sant Valentí.

Les primeres referències històriques de l'ermita de Sant Andreu del Coll les trobem a l'any 953. Està documentat que el compte de Wifred de Besalú va donar el monestir de Santa Maria de Riudaura i el seu patrimoni al monestir occità de la Grassa. Com a temple va ser consagrat l'any 995, i és de les úniques romàniques d'Olot amb orígens al segle XII. A la zona nord, les excavacions dels anys 90 hi van descobrir un cementiri, que es creu que utilitzaven els habitants de les cases que hi va ha-

Pàgina dels 'Preteritis olotins', de Joaquim Danés // PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

ver a l'entorn del temple abans del 1400. A l'interior, també es poden veure les restes de l'absis d'un temple anterior al romànic, que es van localitzar en la darrera campanya arqueològica. Fins al 1936, albergava una làpida sepulcral gòtica d'alabastre del 1334, amb un relleu de l'enterrament de Berenguer del Coll, senyor del Castell del Coll. Actualment se'n conserva una còpia de guix al Museu de la Garrotxa.

Les esquerdes que s'entreveuen als murs de l'església indiquen que s'hi han fet treballs de restauració. De

fet, és una supervivent de diverses vicissituds. Al segle XV va resistir moviments sísmics i al segle XIX va haver de refer-se el campanar després de l'episodi més negre que s'hi recorda. El doctor Joaquim Danés, als seus *Pretèrits Olotins*, articles sobre la història de la ciutat que publicà al diari local *La Ciutat d'Olot*, explica que el 13 d'agost de 1876 una desena de persones van morir després que un llamp caigués sobre el campanar de l'església, on la gent es refugiava d'una forta tempesta. Van haver-hi una vintena de ferits i vuit

homes i una dona d'entre 15 i 30 anys van perdre la vida.

Tradicionalment, el cap de setmana abans de la festa de Sant Andreu Apòstol, el 30 de novembre, se celebrava l'Aplec de Sant Andreu del Coll. Hi anaven sobretot famílies d'Olot i Riudaura. Després de molts anys sense organitzar-se, el 2006, els Amics de l'Alta Garrotxa es proposen recuperar i donar a conèixer la zona. Van promoure les *anades* matinals a Sant Andreu del Coll, sempre el diumenge més proper a la celebració. Oferien esmorzar per a tothom i els goigs tornaven a sentir-se pels volts de Sant Andreu. Aquell dia també s'obria l'església, un fet que segons els Amics de l'Alta Garrotxa era insòlit. Ho feien amb el permís de l'emblemàtic rector Josep Maria Melció, mossèn Mel, que n'era l'encarregat des de l'any 1980. Els Amics de l'Alta Garrotxa expliquen que van apostar per mantenir la celebració diumenge fins al 2012, tot i la insistència de mossèn Mel i el rector posterior, mossèn Ramió, perquè es fes dissabte i es pogués considerar pròpiament un aplec.

L'any següent, un grup de veïns vinculat a la parròquia de Riudaura van agafar el relleu de l'organització. S'hi va tornar a instaurar la missa al migdia i un dinar. Entre aquests veïns hi ha l'Anna Maria Danés i en Josep Estartús. Ell, de petit, fins i tot havia fet d'escolà a Sant Andreu del Coll. Durant alguns anys, els Cantadors de Riudaura acompanyen la missa i el 2014 s'estrenen uns nous goigs, creats per Gil Anglada. La nova etapa dels recuperats aplecs de Sant Andreu del Coll durarà sis anys. Ja sigui perquè el temps no ha acompanyat o per la poca afluència de gent, el passat 2019 l'aplec no es va celebrar, i l'Anna Maria i en Josep han vist amb resignació com aquesta tradició d'olotins i riudarencs va morint.

A dalt, l'Aplec de Sant Andreu del Coll, cap al 1930 // PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges. Fons Jordi Pujiula Ribera. Autor desconegut. **A baix, ballant sardanes a l'Aplec de Sant Miquel del Mont, l'any 1954** // FOTO: Josep M. Dou Camps. PROCEDÈNCIA: ACGAX. Servei d'Imatges.

Santa Pau, terra de tradicions

EL POBLE, TOT ENCLERCLAT PER ESGLÉSIES, ERMITES I ORATORIS, CELEBRA MOLTS APLECS DURANT L'ANY I TAMBÉ HA ESTAT L'ESCENARI DE DIVERSES ROMERIES I PROCESSIONS

Jordi Nierga > TEXT

El destí sovint és deliciosament capriciós. Al voltant de l'ermita de Santa Llúcia de Trenteres, un temple dedicat a Sant Simplicí fins a principis del segle XVIII, quan va començar a retre culte a Santa Llúcia, s'hi troben escampats, amb un desordre gairebé metòdic, uns nummulits genuïns que serveixen per trenar la litúrgia amb la quotidianitat. Explica en Martí Collelldevall que des de temps reculats fins ara, cada 13 de desembre, quan se celebra l'aplec, la gent que hi assisteix sosté aquests fòssils, batejats com a 'ulls de Santa Llúcia' o 'dinerets de Santa Pau', confiats amb el poder diví, intangible, de qui va ser una jove màrtir. «Que ens conservi la vista», deuen exclamar cap a les entranyes, arrelats amb puixança al refrany popular.

Fervorosos i també curiosos es reuneixen encara amb tendència multitudinària al replà presidit per la capella, una aglomeració coherent si es té en compte l'amplitud de mires de la veneració: més enllà del do per guarir els mals relacionats amb la visió, també és la patrona d'un bon grapat d'oficis

que requereixen, precisament, d'un bon esguard, tals com els oculistes i les modistes, però també professions més avantguardistes, com la informàtica, el disseny gràfic, l'escriptura... En tots els casos, la tradició, de caràcter ancestral, és encendre una espelma. I això, és clar, ha suposat espectacles visuals amb prop de mig miler de brandes dansant, però també algun ensurt, com quan fa uns anys una abraçada entre flames va originar una foguerada al costat de l'altar que va obligar a fer servir l'extintor i a repintar la capella. Qui va apaivagar l'ensurt va ser en Martí, paborde que continua una tradició familiar lligada amb l'aplec durant anys i panys i que, per tant, és bon sabedor de l'esdeveniment: «Abans hi havia molta gent, era com una festa major. Tothom venia a peu, de Santa Pau, d'Olot, d'en Bas o fins i tot de Sant Jaume de Llierca, i la majoria es quedava tot el dia; això, avui, s'ha deixat de fer.»

Les coses han anat canviant, en efecte, però l'assistència continua essent notòria: al dia de la santa es fa una

missa amb coral, ara sense sardanes, i el diumenge vinent es festeja una reeixida tornaboda que es va recuperar quan es va restaurar la teulada. Per amenitzar el vessant cerimonial, la capella és rodejada per parades artesanes que exhibeixen productes com el farro, les farinetes de fajol o els torrons d'Amer, aquests últims presents des de temps pretèrits, quan compartien protagonisme amb la típica parada del conill porquí. «El pare em parlava dels torronaires, que agafaven el tren d'Amer a Sant Feliu de Pallerols, paraven allà i enfilaven el camí a peu cap al coll de Fontpobra carregats amb les caixes plenes de torrons», rememora en Martí.

Del cràter al clam al cel. L'Aplec de Santa Llúcia és una de les celebracions religioses i folklòriques més representatives de Santa Pau, però ni de bon tros és l'única. De fet, la vila custodiada amb bravesa per les serralades de Sant Julià del Mont i la serra de Finestres està farcida de dates assenyalades al calendari en les quals les cantades de goigs, els

A dalt, un grup de dones de Santa Pau, acompanyades pel vicari, dirigint-se en romeria cap als Arcs per demanar pluja per a les collites. A l'altra pàgina, a dalt a l'esquerra, l'oratori de Sant Jordi, rodejat de devots preparats per dir el rosari, amb la presència del capellà. A la dreta, gent de Santa Pau en processó cap als Arcs, amb el capellà i el Sant Crist obrint la comitiva, per clamar que s'acabi la sequera. Les tres imatges són dels anys 50 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Can Pauet.

romiatges o els balls sardanístics congreguen centenars de persones, des dels més devots fins als que es mouen capturats per l'esquer del costumisme.

Algunes d'aquestes tradicions han tornat a aparèixer, com ara l'Aplec de Santa Margarida de la Cot, recuperat a finals dels 80, quan es va muntar un càtering gentilesa de can Xel per donar-li una empena. Així ho recorda en Fidel Batlle, un dels pencaires que vetlla per mantenir dempeus una celebració de geografia exigent: ubicada dins del cràter del volcà, la topografia obliga a accedir-hi amb un vehicle quatre per quatre i una bona caminada posterior, per la qual cosa el manteniment o la logística han estat sempre tasques complicades, sigui des dels temps remots, quan l'orquestra havia de pujar a peu amb els instruments a coll, fins a l'actualitat, quan el que es necessita és transportar un generador, aigua o cadires per donar forma a una festa de juliol composta per una missa amb cant dels goigs, un concert de cançons tradicionals i coca i vi dolç per als presents.

Un dels protagonistes cabdals per al rescat de l'Aplec de Santa Margarida va ser mossèn Miquel Vall-llosera, qui de fet va participar activament en la preservació de les trobades. Amb ell al capdavant, es van posar al dia recintes eclesiàstics com l'església de Santa Maria dels Arcs, un dels altres punts

neuràlgics dels festejos litúrgics del poble. I és que més enllà del seu aplec a l'agost, amb missa, sardanes, concurs de botifarra i dinar popular, anteriorment també era el destí d'una romeria que implorava al cel, quan en èpoques eixutes la gent del poble caminava cap als Arcs clamant pluges. Ho feien amb un ordre precís: al davant, marcava el camí una processó encapçalada pel santcrist, el capellà i els homes de la rodalia, mentre que les dones i el vicari els seguien uns metres més enrere.

En definitiva, els aplecs de Santa Llúcia, Santa Margarida i Santa Maria dels Arcs són només uns exemples. Al territori que ens ocupa l'activitat també es concentra a les capelles dedicades a Sant Abdon i Sant Senén, al Puigsacreu, o a la de Sant Martí, al sud de la serra de Sant Julià del Mont, on més enllà dels actes habituals s'hi ha celebrat des de sempre el joc de la virolla, o de la *viroia*: l'atzar, en forma de ruleta, dicta sentència i reparteix uns premis que anys

enrere suposaven l'entrega d'un conill, un ànec o un pollastre, mentre que ara s'opta, sobretot, per l'obsequi d'un àpat a restaurants de l'entorn.

D'altra banda, també hi ha iniciatives passades, però sense component estrictament religiós. És el cas de la coneguda *truitada* que es fa el Dilluns de Pasqua a la capella benedictina de Sant Julià del Mont, organitzada per la colla de Santa Pau, que la va recuperar ara fa un parell de dècades. L'activitat no té secret: consta d'un esmorzar a base de truites, una bona recompensa per als assistents santapauencs, però també de Begudà o Batet, que aconsegueixen omplir la panxa després d'una ascensió matinal a peu fins a la serra homònima.

Oratoris arreu. I Santa Pau també és espai d'oratoris. N'hi ha a banda i banda: a Sant Jordi, a Pedragudes, a Sant Miquel, als Arcs o a Finestres, per citar-ne alguns. Des d'aquests indrets, sobretot abans, la gent s'hi congregava per dir el rosari, i en el cas dels que es troben als cims d'una muntanya s'organitzava una romeria per a dirigir-s'hi a orar. Un cop a dalt, els assistents treien alguns productes del cistell i feien l'àpat de rigor, generalment un esmorzar, i també rebien les anomenades *sobres*, que eren els diners, la voluntat, que els pabordes havien recollit de la gent del poble.

Celebració de l'Aplec de Santa Llúcia de Trenteres a l'exterior de l'ermita, donada la generosa assistència de devots. Any 2002.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Jaume Pujolàs.

El Sagrat Cor al puig Cornador

L'APLEC CELEBRAT EN AQUEST CIM DE SANT FERRIOL, MOLT A PROP DE BESALÚ, TÉ EL SEU ORIGEN L'ANY 1900 GRÀCIES A L'IMPULS DE JÚLIA DE FERRER-NOGUER I XAVIER DE FERRER

Pere Cerro > TEXT

La capella del Sagrat Cor està ubicada al cim del puig Cornador, de 451 metres. Es troba en el municipi de Sant Ferriol, de gran extensió, amb poca població i molt dispersa, però molt a prop de la vila comtal de Besalú. Des d'allà, molt antigament, s'alertava la gent de la contrada amb el so d'un corn marí d'algun perill, ja fos foc, tràmpol o guerra, i en èpoques més properes es convocava a sometent per afrontar problemes greus.

Des d'aquest cim es domina la vall del Fluvià, i si el dia és clar, es pot veure a sol ixent la mar blava de la badia de Roses; girant a tramuntana, els Pirineus, i just davant d'ells, la muntanya de la Mare de Déu del Mont. La vista és magnífica i dona al qui hi arriba una gran sensació de plenitud, pau i serenor. Actualment, hi ha instal·lada una placa solar amb un focus potent que permet situar la capella durant la nit.

La construcció de l'ermita. L'origen de la capella i de l'aplec o romiatge anual s'esdevé l'any 1900, quan el matrimoni entre la Júlia de Ferrer-Noguer i Carreras i Xavier de Ferrer i Lloret, propietaris d'aquestes terres i de les de l'entorn, decideix la construcció de la capella o ermita. Tots dos eren nascuts a la Bisbal d'Empordà i la seva residència, ja casats, va ser diversa, a causa de la professió del marit. Anaven, però, sovint a la casa pairal que tenien a la Bisbal, i també a la que tenien a Besalú,

la qual encara era més antiga i data del segle XVIII

La Júlia, persona molt devota i caritativa, va voler consagrar les propietats del matrimoni en aquesta zona, al Sagrat Cor de Jesús, i al mateix temps estendre la seva devoció a tota la contrada, mentre que en Xavier de Ferrer, enginyer forestal, *Ingeniero de Montes*, fou qui construï la capella i dos camins forestals prou amples per arribar-hi amb carreta o tartana. Ell tenia un cert renom perquè havia estat guardonat pel *Cuerpo de Montes* per la seva tasca científica en la fixació de les dunes marítimes de les platges de la zona d'Empúries.

Gran part d'aquesta explicació i la que segueix la dec a la Montserrat del Pozo i Ferrer, néta, ja centenària, del matrimoni. Ella m'ha explicat que no és certa la creença que indica que la construcció de la capella fou deguda a una prometença que van fer els seus avis quan tornaven d'un suposat viatge a Amèrica en vaixell. La Montserrat em desmenteix aquest relat, i es reafirma en què l'únic motiu va ser la gran devoció de la seva àvia vers el Sagrat Cor.

La primera celebració es va fer l'any 1900, registrada en el bisbat l'any següent, just a l'inici del segle XX. Ambdós fundadors inauguraren el romiatge amb una missa que celebrà el rector de Besalú. Posteriorment, la filla gran del matrimoni i

mare de la Montserrat, la Maria Josefa de Ferrer, va rescatar unes pregàries que van ser musicades pel notable Pare Massana: els Goigs del Sagrat Cor, que encara avui es canten. A continuació, es repartien i es reparteixen unes ofrenes –panets– que tenen l'origen en les mancances alimentàries que es patien en aquells primers anys del segle passat. També es va instaurar, aquells primers anys, el sorteig d'una imatge del Sagrat Cor i la benedicció del terme, que també tenen, avui en dia, continuïtat. Més tard, durant l'esmorzar, després de la missa i abans de marxar, van començar a sonar unes sardanes que convidaven al ball i que, actualment, es fan amb la col·laboració del Foment de la Sardana de Besalú. Cal fer esment que la Coral Parroquial de Besalú ha acompanyat durant molts anys la celebració de la santa missa amb les seves veus.

Durant els primers anys, a la vigília de l'aplec, es feia una gran foguera vora la capella per anunciar la festa i atraure el màxim nombre de participants de cara a l'endemà. Amb el temps aquest costum es va perdre, fins que entre els 70 i els 80 el Centre Excursionista de Besalú el va reprendre amb un bon sopar, foc de camp i una nit en tendes de campanya. També uns dies abans la secció de camins de la mateixa entitat excursionista es dedicava a netejar i estassar el camí i

La tartana original i centenària de Júlia de Ferrer-Noguer // PROCEDÈNCIA: Arxiu Montserrat del Pozo.

els corriols que arribaven al cim. Ara bé, d'aquesta tasca de manteniment sempre se n'ha preocupat directament o indirectament la família Ferrer-Noguer i, més tard, la Del Pozo-Ferrer, actualment amb la Montserrat al capdavant.

Primerament, l'aplec o romiatge se celebrava el dia que tocava la celebració del Sagrat Cor de Jesús, segons el calendari litúrgic: el divendres posterior al segon diumenge després de Pentecosta, popularment l'octava de Corpus. Per tant, variava cada any: podia ser el primer, segon o tercer divendres de juny. Més tard, es va passar al diumenge posterior al divendres que tocava, i des de fa uns anys dissabte posterior. Aquest any la festa litúrgica del

Sagrat Cor s'escau el divendres, 19 de juny, i per tant l'aplec serà l'endemà, el dissabte dia 20.

L'ascens a la capella. Antigament s'hi acostumava a pujar a peu, excepte la Júlia, que patia una greu malaltia i que va morir vuit anys després, el 1908, als 53 anys. Ella pujava amb la tartana que encara es conserva a la casa de Besalú de la

família Del Pozo i Ferrer, i s'adjunta en aquest article. També hi pujava la seva filla, la Maria Josefa, i més tard també la Montserrat, fins que «no es va trobar cavall adient per arrossegar-la». Acompanyant la tartana també hi pujava una carreta amb els ornaments i les ofrenes. A partir dels anys 60 i 70 es va construir una carretera nova de fàcil accés per als vehicles: des de cotxes, furgonetes o motos fins a bicicletes i petits autocars. Ara, els romeus decideixen com pujar-hi segons les seves preferències, l'edat o la disposició de cadascú.

Com a curiositat, i per deixar constància del fet, l'Antoni Torrent, un besaluenc de pro, em comenta que el seu pare, l'Eudald Torrent, com a procurador de les terres del matrimoni dels Ferrer i descendents, va ser l'encarregat durant molts anys de conduir la tartana esmentada, concretament quan hi pujava Maria Josefa. L'Antoni, a més, em diu que juntament amb altres masovers de la propietat feien més tasques: estassar, marcar les plantes o repartir les ofrenes, per exemple. També em comenta que durant la Guerra Civil no es va destruir l'ermita, però el seu pare i els masovers van haver d'amagar la imatge del Sagrat Cor perquè no fos eliminada, cremada o malmesa.

Permeteu-me que esmenti els primers i els últims versos dels Goigs del Sagrat Cor: *Escola de perfecció on els nostres cors s'emmirallen / Oh! Diví Cor del Senyor, beneïu els que us aclamen / Venim amb devoció anhelant vostra mirada / Oh! Diví Cor del Senyor, beneïu els que us aclamen.* Els podreu sentir el proper mes de juny durant l'aplec, al qual la Montserrat em demana que convidi a tothom. Allà hi trobareu amics, veïns i fins hi tot turistes, desitjosos de conèixer les nostres tradicions i costums. I en contacte amb la natura, per estimar-la més i millor.

A dalt, repartiment de les ofrenes davant de la capella, als anys 40. A baix, una ballada de sardanes, l'any 2018 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Montserrat del Pozo.

M3

En Joan Canal Soler (les Preses, 1930-Joanetes, 2012), conegut com en Joan de Falgars, pagès i ramader; home del temps autodidacte, va col·laborar en el programa dedicat a la pagesia 'Trenquem el cuc', de Ràdio Olot.

ANY: CAP A 1990
AUTOR: JOSEP M. MELCIÓ PUJOL
PROCEDÈNCIA: ACGAX.
SERVEI D'IMATGES. FONS
JOSEP M. MELCIÓ PUJOL

M4

Un ramat de xais pasturant entre oliveres i els prats de Miànigues, al terme de Porqueres; si us hi fixeu bé, al centre de la imatge, podem veure el pastor entremig del bestiar.

ANY: ENTRE 1995-2000
AUTOR: JAUME RIBERA MASGRAU
PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY. FONS CONSELL COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY

PATRIMONI

GUERAU PALMADA > COORDINACIÓ

ETNOLOGIA

Les fonts públiques de Banyoles 76

GUERAU PALMADA [Banyoles, 1974. Historiador de l'art]

Porta lateral de la casa Masramon d'Olot, obra de Rafel Masó.
PROCEDÈNCIA: Arxiu COAC.

ARQUITECTURA

Una casa noucentista de Masó 78

JOAN SALA [Olot, 1949. Historiador de l'art]

HISTÒRIA

Els notaris del Pla de l'Estany 80

JOSEP GRABULEDA [Banyoles, 1962. Historiador i arxiver]

HISTÒRIA

Els Cufí, dos canonges guerrillers 82

JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]

BOTIGUES DE TOTA LA VIDA

Can Mas Prat dels Alls 84

JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]

VELLS FOGONS

Per quaresma, penitència 86

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

FAUNA

L'òliba 88

EMILI BASSOLS [Olot, 1965. Biòleg]

PLANTES I REMEIS

La camamilla de muntanya 90

TERESA GARNATJE [Llanars, 1960. Científica del CSIC de l'Institut Botànic de Barcelona]

AIRY GRAS [Arbeca, 1988. Màster en biodiversitat i Màster en fitoteràpia]

MONTSERRAT PARADA [Figueres, 1968. Doctora en Farmàcia]

JOAN VALLÈS [Figueres, 1959. Doctor en Farmàcia]

Per quaresma, penitència

A la Garrotxa queda gent que no només recorda la vella cuina de Quaresma, sinó que encara la practica no tant per disciplina religiosa, ans per tradició històrica

La quaresma, com sabem molt bé els que ja comencem a tenir una edat tirant a escandalosa, és un període de 40 dies que va des de l'últim dia del Carnaval fins al divendres de la Setmana Santa. La Santa Mare Església Catòlica Apostòlica i Romana l'instituí en memòria dels 40 dies que Jesús va jeure al desert, allà a tocar de Jericó, i durant aquest període es demana al poble catòlic fidel que faci sacrificis, dejuni i abstinència. Avui, però, la cosa ha flaquejat molt; només són dies de dejuni –i encara– el Dimecres de Cendra i el Divendres Sant –quan només es pot fer un àpat–, i abstinència de carn tots els divendres del període quaresmal.

Però fa anys, la prohibició de menjar carn era tots els divendres de l'any, una tradició difícil de seguir si es vivia lluny del mar perquè en aquell temps era pràcticament impossible mantenir el peix fresc i en bones condicions. En canvi el bacallà sec, per exemple, era

aleshores un peix fàcil d'aconseguir, barat i de bon cuinar, i per això esdevingué l'aliment bàsic dels nombrosos dies d'abstinència d'obligat compliment per al poble fidel.

Avui sentim a dir que la cuina italiana és una cuina no gaire rica i menys encara luxosa, però amb unes grans dosis d'imaginació i versatilitat. Això ens fa pensar en aquella nostra gent i els pocs recursos que normalment tenien, cosa que portà a crear una cuina típica de la quaresma amb allò més assequible i bé de preu, posant-hi també grans dosis d'imaginació derivada de la necessitat i l'escassetat. Es pot tenir en compte, només per posar alguns casos, la quantitat de maneres de coure el bacallà, les combinacions culinàries fetes amb llegums i peixos en salaó, i l'extraordinària varietat de sopes.

Sopa de suc de fesols. D'aquesta cuina nostrada i històrica –*pourquoi pas?*–

en destacaria les sopes. Perquè es caracteritzen per ser un dels capítols de la cuina que resulten més econòmics, tant pel cost dels productes com pel rendiment. Paradigma principal del que en diem 'cuina d'aprofitament', permeten reciclar i aprofitar les restes com no ho permet cap altra preparació. Les combinacions són il·limitades i la varietat, extraordinària: sopa de pa, sopa torrada, sopa de pastor, sopa d'oli, de menta, de fa-

rigola, escaldada, d'all, de blat escairat, de col, d'oli, de verdures...

En destacaria una de la que encara en tinc viu el record, habitual per aquesta Garrotxa als anys 50 i 60 del segle passat. És l'anomenada 'sopa de suc de fesols', paradigma de l'estalvi i del no llençar res, ni tan sols l'aigua de fer bullir els fesols. Un cop cuits aquests, l'aigua resultant es posava altra vegada al foc mentre en un plat fondo s'hi col·locaven trossos de pa sec i un gra d'all trinxat. S'hi tirava ben calent el suc de bullir els fesols i ja teníem la sopa que, per cert, era –i encara és– boníssima i diferent. Tot això i més encara mostra i demostra l'enginy unit al patrimoni històric de la cuina de casa nostra.

Durant la quaresma, quan l'abstinència de menjar carn obligava la gent a buscar receptes alternatives, les sopes dites escaldades, amb totes les seves variants, eren un bon recurs. De les més senzilles i primitives, a Sant Feliu de Pallerols en deien 'aigua d'afaitar' –jo n'havia menjat, fetes per la Dolors Oliveras Fàbrega–, no sé si pel tall finíssim de les petites llesques de pa que s'hi posaven o per comparació entre el caldo i l'aigua bruta d'afaitar. Semblava que aquella sopa tan senzilla, tan pobra –ja ho podem dir així–, prenia un plus de penitència en atorgar-li aquest nom més aviat despectiu. I és que més senzilla i primitiva no ho podia ser: aigua, pa i un rajolí d'oli.

Els fregits de peix de riu. A part del bacallà, si es menjava peix era quasi sempre de riu: bagres, barbs i carpes

Bacallà salat en una parada del Mercat de Girona.

abundaven en aquell temps al Fluvià, al Brugent, al Llierca, a la Llèmena, i es cuinaven simplement fregits, no hi havia floritures ni elaboracions: a la paella amb oli, sal i santes pasqües. Eren temps, és clar, on no hi havia gaire regulació piscícola en els rius i recs de la comarca, i això de pescar sense mort, que ara es porta tant, aleshores era impossible d'imaginar i més encara de practicar. Cuina elemental com aquests fregits de peix esmentats o com la famosa truita de farina, eren el pa de cada dia durant tot l'any i en temps de penitència, encara més.

Era durant la quaresma també quan algunes famílies pujaven —a peu, és clar— al santuari de la Salut per passar-hi el dia i paraven a la font del Vern, on des de sempre i per tradició l'esmorzar consistia en crespells de bacallà, una altra menja típica de quaresma barata, calorífica —i molt bona— i elaborada amb aigua, patates aixafades, julivert i bacallà esqueixat.

L'all, molt present. Ens podríem preguntar si hi ha elements bàsics o típics d'una cuina garrotxina, i s'ho preguntava Domènec Moli en el seu

llibre *A la recerca d'una cuina garrotxina* (1982), on enumera els següents: el blat de moro, l'all, els cargols, les castanyes, els escarlets, el fajol, els fesols, els naps, la patata i el porc. Llevat del porc, i amb la vella discussió de si els cargols són carn o no ho són, la gran majoria de productes típics garrotxins resulten ben aptes per al consum en plena quaresma perquè respecten tot-hora l'abstinència.

L'all mereix un esment a part, perquè és un producte molt present en quantitat de cuinats, i les setmanes quaresmals no se n'escapen pas. Llegint atentament algunes pàgines del *Llibre de Sent Soví*, sembla com si l'all afavorís una mena d'aire de misteri al seu entorn, potser per obra i gràcia de la seva potència ener-

gètica molt valorada en aquells temps medievals, o potser per la seva màgica i literaturitzada història. Ja molt abans de la nostra era comuna els hebreus guiats per Moisès, quan arribaren a la terra promesa, s'afanyaren al cultiu de l'all i també ells, com els egipcis que els havien esclavitzat, el consideraven una menja que ajudava a mantenir el desig sexual i l'associaven a la joia i a la procreació, acomplint el mandat bíblic «creixeu i multipliqueu-vos» —que, di-

guem-ho tot, durant les nostres velles quaresmes aquest mandat diví estava subtilment proscribit—.

Nosaltres, els catalans, som un poble de la cultura de l'allioli, és a dir, de l'all i l'oli, que deuen ser els ingredients més típics i habituals de la nostra tradició culinària. Història viva, vaja, saludable i flaireosa. El

gran Francisco de Quevedo escriu que el secret d'una llarga vida és menjar alls, però és un secret molt difícil de guardar perquè se n'assabenta tothom.

Als detalls, bacallà amb tomata i carxofes i tripes de bacallà.

A dalt a l'esquerra, en Climent Pont amb el seu pare i altres amics amb una enfila de peixos de la Llèmena. A dalt a la dreta, ingredients per fer allioli.

Oix

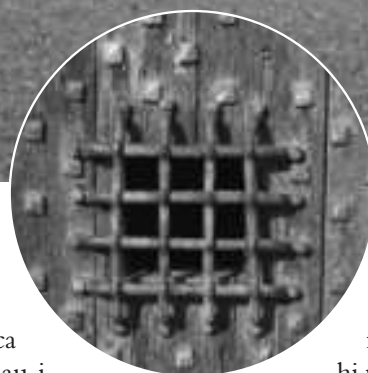
TRABUCAIRES, XERINOLA I NOSTÀLGIA

Oix, juntament amb Beget, són els únics poblets vertebrats de l'extensa Alta Garrotxa. Per accedir-hi en vehicle, cal fer una sinuosa carretera de nou quilòmetres, que surt de Castellfollit de la Roca, però l'excursió rodada s'ho val en escriure. Quan la serp d'asfalt ja ha superat el collet de Campoliol i davalla de dret cap a la vall d'Oix, es comença a albirar gran part del singular paisatge d'aquest territori: els puigs del Montpetit, Montmajor i Bestracà; part de la serra de Monars, plena de cingleres; la cantelluda serra del Ferran; més lluny, els cingles de Riu i, al fons, l'altiu Bassegoda. Un escenari espectacular.

La vall d'Oix ens acull calmada i lluminosa. La plana és allargassada d'oest a est i tancada per muntanyes mitjanes que la deixen respirar, salpebrada de cases de pagès tant al solell com a l'obaga. Al mig hi ha enclavat el nucli d'Oix, d'aire antic i seductor. És format per unes tres dotzenes de cases al costat d'un ample i curt carrer empedrat i dues petites placetes, amagades darrere la gran església. Curiosament, el temple es troba a la part més baixa. Tot el poble i entorn regalima història i vellúria. L'església, dedicada a Sant Llo-

renç, és romànica de llibre, de mides i capacitat gran, de poble consolidat ja en l'època medieval. Sobre la nau i l'absis, en segles posteriors, s'hi va bastir un nou pis amb espitlleres defensives, que li donen un aire singular d'església acastellada. A la part alta del poble hi ha una casa tancada, can Teixidor, que presenta una clara arquitectura de casa forta. A ponent, i ben proper, hi ha el castell d'Oix. Sobta la seva situació a la mateixa plana i no encimbellat, però és tracta d'un castell tardà, del segle XV, construït pels senyors de Barutell per tenir una residència més clement, en deixar el ventilat i vell castellot de dalt el puig de Bestracà. A inicis del segle XX, l'edifici es trobava bastant deteriorat i era utilitzat com a casa de pagès. Als anys 80 es va restaurar ressaltant-li l'esperit medieval. Davant del castell, a la riera d'Oix, que generalment es troba eixuta, s'hi alça un esvelt pont medie-

val, conegut popularment pel pont romà. Un pontarró que avui no condueix enlloc i no hi passa cap camí. Per això es deia: «Oix té pont allà on no hi ha camí, i molí allà on no hi ha aigua», en al·lusió a un vell molí a tocar la riera, que la major part de l'any es troba seca. Més cap a llevant, en els estreps assolellats del Ferran, s'hi alça amagada la captivadora capella de la Mare de Déu d'Escales, on els oixencs celebraven un galdós aplec, de camises blanques i vestits lleugers, per la Mare de Déu d'agost, el 15 d'agost. També era venerada per demanar pluja i aigua pels ressecs conreus, en períodes llargs de sequera. Hi anaven en processó des d'Oix, tot recitant lletanies. Sobre Escales, a migjorn, hi ha la muntanya i ermita de Santa Bàrbara, visitada antany en quatre aplecs. Avui s'hi celebra un aplec, el primer dissabte de desembre. Santa Bàrbara era advocada per

protegir-se de llamps i tempestes. Si la verge d'Escales era molt generosa amb pluges, i a vegades amb llamps i trons, Santa Bàrbara ho acabava d'amorosir controlant les llampegades. Tot lligat. I força més ermites espargides en estratègics indrets del vell termenal. Delícia de senderistes: Sant Miquel d'Hortmoier, Sant Martí de Talaixà, les minses restes de Sant Miquel de Maïans, més amunt Sant Sebastià de Monars i, més a llevant, a l'altra vessant de muntanyes, la perla de Sant Aniol d'Aguja, Sant Feliu de Riu i la capella de la Mare de Déu de les Agulles. Un veritable paradís per als excursionistes.

Refugi de bandolers i trabucaires. El poble d'Oix, amagat en replecs de muntanyes i secularment mal comunicat, havia estat un idoni refugi de bandolers en els convuls segle XVII. Els antics senyors feudals ja no eren, ni de bon tros, rics i poderosos com segles enrere. El poder havia passat a Castella amb la

descoberta d'Amèrica i alguns d'aquests senyors locals, ben arruïnats, contractaven homes per anar a robar o bé els protegien en els seus castells tronats. Eren els bandolers. Un militar castellà enviat a la zona per perseguir-los va escriure, traduït al català: «A les darreries de novembre de 1616 se'ns tancaren els Pirineus per les inclemències del cel i baixàrem cap a Oix, caminant cap avall per un riu que es diu Hortmoier. a posta de sol arribàrem al poble d'Oix. Estava tot destruït i abatut pel Marquès d'Almazán. Era el senyor Antic de Barutell, un molt gran cavaller. Tenia en aquest poble un bon castell, per bé que estava aterrat, com l'esmentat poble. Aquest cavaller en el castell emparava i acollia el bandoler Gabriel Torrent, àlies Trucafort, amb la seva colla, que feia molts robatoris i furs d'amagat, ço que fou causa de la seva perdició [...] Arribàrem a Oix sense trobar cap persona del poble, fora del rector. El poble devia tenir uns 200 veïns. Movia a compassió de

veure la destrucció i l'assolament, que més aviat es pogué dir: 'Ací fou Troia'». Les cases del poble es trobaven saquejades, esventrades i cremades, però no aterrades. Va anar de ben poc. Gaspar de Mendoza y Càrdenas, marquès d'Almazán, era el virrei de Catalunya i l'any 1615 volia aterrar el poble i el castell per ser refugi de bandolers. La Generalitat va suplicar al rei i a última hora es va anul·lar la radical ordre. El marquès es vantava de menystenir les constitucions catalanes. Un lema seu era: «*Ha de haber bandoleros mientras hubiese fueros*». És a dir: «Mentre hi hagi autonomia hi haurà sediciosos». No hem progressat gaire.

El 1614, al castell d'Oix es va trobar un obrador de moneda falsa. El senyor Antic de Barutell ja ho havia dit alguna vegada: «*Vôyme a Oix a tener buena vida con los bandoleros*». El segle XIX va haver-hi una altra tongada de sediciosos: els trabucaires. A Oix, s'hi trobaven com a casa. Alguns membres eren del mateix poble. Fins i tot hi havia una

Vista d'Oix, amb el Ferran i el puig de Bassegoda al fons.
Al detall, un detall de forja de la porta de l'església.

La Garrotxa t'espera

www.turismegarrotxa.com

CONSELL COMARCAL DE LA GARROTXA

LA GARROTXA
la terra dels volcans

